

УДК 378-025.27(100)

Аспекти публічного управління
Aspekty publicznego upravlinnya
Public administration aspects

Public administration aspects. 2016. 35-36 (9-10), 34-41.
doi:10.15421/152016848
www.aspects.org.ua

Освітні кластери як інструмент державної політики на ринку освітніх послуг

М.І. Ворона¹

У статті наведено визначення терміну «освітній кластер», проаналізовано характерні особливості деяких всесвітньовідомих освітніх кластерів, запропоновано класифікацію освітніх кластерів світу. Виявлено основні світові тенденції кластеризації освітньої галузі. Представлена специфіка застосування кластерного підходу в сфері освіти. З'ясовано, що кластери та кластерні технології відіграють все більшу роль у розвитку інноваційних економік розвинених країн світу, де політика кластеризації за умов активної державної підтримки реалізується ще з початку 90-х років XX сторіччя. Оцінено позиції України у кластерному розрізі. У висновках наголошено на актуальності активізації міжнародної діяльності сучасних університетів. Встановлено, що формування освітніх кластерів є важливою частиною державної кадрової політики багатьох країн світу. Визначена доцільність впровадження кластерної політики для підвищення конкурентоспроможності українських освітніх установ на основі аналізу міжнародного досвіду. Виявлено, що результатом діяльності освітнього кластеру є дифузія інноваційної активності від одного суб'єкта продуктивних взаємин до іншого. Підкреслено, що кластери можуть стати основою, завдяки якій буде сформовано національну інноваційну систему.

Ключові слова: кластеризація; університет; глобальне освітнє середовище; мобільність; іноземні студенти

Educational clusters as a tool of public policy on the market of educational services

M.I. Vorona²

Due to the new challenges, the implementation of cluster technology can be considered to be one of the innovative and promising tools of national and regional economy's competitiveness raise. The cluster approach can be used in different areas, but most attention in this article has been paid to the problems of industrial clusters. At the same time, educational clusters remain to be poorly implemented in practice and, consequently, they are less studied theoretically.

The aim of the article is to study the features of formation of educational clusters, to determine the theoretical foundations of the process and to prove the necessity to use the cluster approach in the process of the Ukrainian educational system's management improvement in modern conditions.

The aim of the article has led to the solution of such problems as: to give the definition of "education cluster"; to find out the specifics of the application of the cluster approach in education; to analyze main global trends of the educational sector's clustering, to determine the classification of educational cluster in the world; to offer functional model of the educational cluster, based on socio-economic interaction of the cluster.

The educational cluster is a union of closely related and geographically closely placed educational institutions, which promote joint development and growth of competitiveness of each separate ones. This is aimed at the improvement of innovation and quality of manpower's training both on the regional and national labor market.

¹ Здобувач; Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 65009, Одеса, вул. Генуезька, 22

² Applicant; Odessa regional institute for public administration National Academy for public administration under the President of Ukraine, 22, Genuevska Str., Odessa, 65009, Ukraine

³ Соискатель; Одесский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, 65009, Одесса, ул. Генуэзская, 22
E-mail: o.vorono@ukr.net

It has been proven that the cluster approach of the organization of regional educational institutions transforms the situational contacts between enterprises, institutions and organizations into the system sustainable partnerships, stimulates the implementation of joint projects, and helps to reduce the total cost of the educational development, science and innovation development.

It increases the efficiency of such structure, optimizes the available resources. As a result, the innovation activity of cluster members is developing.

However, there are the important factors such as the improvement of education and training systems of future teachers, its readiness to implement innovations in the region, to support the innovation and methodological sides of the educational process, to create opportunities for innovation and to improve the institutional framework and distribution system of knowledge and technologies.

Due to this, the innovative educational cluster has been determined as a voluntary association of geographically close interacting entities, educational institutions, government, banking and private sector, innovative enterprises/organizations infrastructure. Such interaction is characterized by the production of competitive educational, cultural, social services, the availability of the agreed development strategy aimed at the interests of each participant and the region being a territory of cluster's localization.

Keywords: clustering; university; the global educational environment; mobility; foreign students

Образовательные кластеры как инструмент государственной политики на рынке образовательных услуг

М.И. Вороная³

В статье приведено определение термина «образовательный кластер», проанализированы характерные особенности некоторых всемирно образовательных кластеров, предложена классификация образовательных кластеров мира. Выявлены основные мировые тенденции кластеризации образования. Представлена специфика применения кластерного подхода в сфере образования. Установлено, что кластеры и кластерные технологии играют все большую роль в развитии инновационных экономик развитых стран мира, где политика кластеризации в условиях активной государственной поддержки реализуется еще с начала 90-х годов XX столетия. Оценены позиции Украины в кластерном разрезе. В выводах отмечается актуальность активизации международной деятельности современных университетов. Установлено, что формирование образовательных кластеров является важной частью государственной кадровой политики многих стран мира. Определена целесообразность внедрения кластерной политики для повышения конкурентоспособности украинских образовательных учреждений на основе анализа международного опыта. Выявлено, что результатом деятельности образовательного кластера является диффузия инновационной активности от одного субъекта производительных отношений к другому. Подчеркнуто, что кластеры могут стать основой, благодаря которой будет сформирована национальная инновационная система.

Ключевые слова: кластеризация; университет; глобальная образовательная среда; мобильность; иностранные студенты

Peer-reviewed, approved and placed: 08.08.2016.

Постановка проблеми. Аналіз наукових джерел останніх років кінця XX – початку XXI століть показав, що в умовах глобалізації, як ключового фактора сучасної економіки найбільш ефективною формою економічного зростання успішних соціально-економічних систем є формування багатоаспектних формувань – кластерів, розроблення та впровадження кластерного механізму забезпечення конкурентоспроможності соціально-економічних систем. Розуміння кластерної філософії у світовому товаристві швидко зростає, а самі кластери стають ключовим компонентом національних та регіональних планів економічного розвитку.

У багатьох розвинених країнах (США, Канаді, Японії, Фінляндії, Франції, Німеччині, Італії та ін.) кластери стали ефективним інструментом підвищення конкурентоспроможності територій. При цьому в кожній окремій державі кластери мають свої характерні риси, специфіку організації та функціонування. Кластер здатний компенсувати в умовах глобалізації рівень невизначеності соціальних процесів, що зростає, створюючи специфічний інформаційний та освітній простір, активізуючи мотивацію соціально-економічних суб'єктів до продуктивної діяльності, розвиваючи багатомірність та багатоаспектність розвитку освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні аспекти забезпечення оптимізації життєдіяльності закладів освіти досліджено у працях вітчизняних та зарубіжних учених С. Анісімова, В. Афанасьєва, В. Беспалька, О. Зайцева, А. Маршалла, В. Патрушева, М. Портера, М. Поташника, Е.Роджерса, І. Сауха, О. Скідіна, Н. Стефанова, Є. Ткаченка, Ю. Шуберта, Т. Шульгца та інших. Але в наявній літературі не досить системно представлено питання можливостей застосування кластерного підходу для створення освітнього кластера.

Мета дослідження полягає в дослідженні особливостей формування освітніх кластерів, визначення теоретичних основ цього процесу та обґрунтування доцільності використання кластерного підходу у процесах вдосконалення управління системою освіти України в сучасних умовах. Мета зумовила розв'язання таких завдань:

- дати визначення терміну «освітній кластер»;
- з'ясувати характерні ознаки освітніх кластерів;
- виявити чинники, що обумовлюють актуальність застосування кластерного підходу в сфері освіти;
- проаналізувати основні світові тенденції кластеризації освітньої галузі, визначити класифікацію освітніх кластерів світу;
- запропонувати функціональну модель освітнього кластера, ґрунтовану на соціально-економічній взаємодії суб'єктів кластера.

Виклад основного матеріалу. В умовах новітніх викликів впровадження кластерних технологій вважається одним із інноваційних та перспективних засобів забезпечення конкурентоспроможності національної та регіональної економіки. Використання кластерного підходу відбувається в різних галузях, проте найбільша увага приділяється проблемам розвитку виробничих кластерів. У той же час кластери в сфері освіти залишаються слабо впровадженими в практику і, як наслідок, менш дослідженими теоретично. Як відомо, основоположник кластерної політики М. Портер наголошує, що кластери допомагають не тільки заробляти гроші, але й служать найкращим середовищем для інновацій, самореалізації людей, розвитку творчості та налагодження відносин у співтоваристві [5, С.82].

До кінця минулого століття сформувався ціла галузь світового господарства - між-

народний ринок освітніх послуг з щорічним обсягом продажів у кілька десятків млрд. дол. США та обсягом споживачів у кілька млн. чол. За оцінками Світової організації торгівлі (СОТ), ємність світового ринку освіти становить 50-60 млрд. дол. Сукупний економічний ефект від навчання одного іноземного студента коливається від 50-65 тис. дол. (студент Кембриджа чи Гарварда) до 15-20 тис. дол. (провінційні вузи Канади і Австралії). В національній економіці країн слідом за іноземними студентами приходить 100-120 млрд. дол., половина цих грошей безпосередньо йде на освітні заклади [7, С.78].

Освітніми експортними операціями займаються 70% держав (129 країн за даними СОТ). Стійким лідером на даному ринку залишаються США, вони контролюють майже третину світового фінансового освітнього обороту. Заробляє американська вища школа на іноземних студентах в 15 разів більше, ніж витрачає на неї уряд США. Освіта – п'ята за значимістю стаття експорту американської економіки. Найбільш конкурентоспроможними освітніми кластерами в світі є саме кластери, що зосереджені на території різних американських штатів. За даними Інституту стратегії та конкурентоспроможності Гарвардської школи бізнесу, що реалізує проект кластерного картування на території США, провідні освітні кластери знаходяться в таких американських штатах, як Каліфорнія, Нью-Йорк, Массачусетс, Пенсільванія, Нью-Джерсі та ін. [7, С.79].

Відповідно до досліджень Європейської кластерної обсерваторії, на території європейських держав, що входять в Європейський Союз, функціонують 69 освітніх кластерів, що мають різний рівень інноваційного розвитку, обсягів експорту, різний рівень зарплатної плати та ін. До найбільш розвинутих відносяться освітні кластери на території таких європейських міст, як Оксфорд, Варшава, Амстердам, Лондон, Париж і т.д.

За даними Канадського інституту конкурентоспроможності і добробуту, провідні освітні кластери Канади розташовуються в провінціях Онтаріо та Квебек.

Освітній кластер у Нью-Джерсі зародився в 1746 р., коли за указом короля Георга II «для навчання молоді мовам, мистецтву і наукам» був створений Принстонський університет. В даний час ключовими на-

вчальними інститутами кластера є Mercer County Community College, Middlesex County Community College, New Jersey Medical and Dental University, Princeton University, Rider University, Rutgers University, the College of New Jersey, Thomas A. Edison Community College. Вони розташовуються на території таких округів, як Мерсер і Мідлсекс. У навчальних закладах кластера навчаються 73600 студентів на денній формі, що навчаються на бакалаврських програмах, і 14300 студентів, що навчаються на магістерських програмах. На ключові університети кластера припадає 56 патентів США на рік. Показник патентування на дослідження в сумі 1 млн. дол. - 0,10 [7, С.82].

Освітній кластер в Онтаріо розташовується на південному заході провінції і охоплює територію таких регіонів, як Кітченер, Ватерлоо, Гвелф, Гамільтон, Лондон. Виникнення кластера відноситься до 1847 р. Нині в рамках кластера налічується близько 110 000 студентів на денній формі, що навчаються на бакалаврських програмах, і 11 400 студентів, що навчаються на магістерських програмах. На ключові університети кластера припадає 12 патентів США на рік. Показник патентування на дослідження в сумі 1 млн. дол. - 0,04.

Частка іноземних студентів, які навчаються в обох кластерах, приблизно дорівнює і становить 5% від усіх студентів, що навчаються на бакалаврських програмах. Всі фактори, що сприяють розвитку кластерів: факторні умови, умови попиту, споріднені та підтримуючі галузі, стратегія фірми, її структура і конкуренти [7, С.83].

Однією з переваг освітнього кластера Нью-Джерсі є його місцезнаходження поблизу Нью-Йорка та Філадельфії. Освітній кластер Онтаріо також володіє цією перевагою, оскільки розташовується недалеко від Торонто.

Освітній кластер Нью-Джерсі характеризується більш високим рівнем заробітної плати по відношенню до середньоамериканського рівня і до середнього рівня заробітної плати в освітньому кластері Онтаріо. Більш високий рівень заробітної плати потенційно може залучити більш кваліфіковану робочу силу. Частка висококваліфікованої робочої сили (люди у віці від 25 до 64 років, які мають ступінь бакалавра і вище) в освітньому кластері Нью-Джерсі (33,5%) вища, ніж усе-

редньому по штату (29,8%) і в освітньому кластері Онтаріо (22,0%).

Урядове фінансування діяльності освітнього кластера Нью-Джерсі становить приблизно 15871 дол. на одного студента на денній формі, що більше від аналогічного показника в освітньому кластері Онтаріо, який становить 6840 дол. [7, С.84].

Що стосується аналізу фактора попиту для вивчення освітніх кластерів необхідно зупинитися на кількох моментах. Перше - це обсяг витрат на дослідження, друге - величина попиту потенційних студентів, які виступають як характеристика вимогливості попиту. Третє - показники рівня підготовки потенційних студентів, які виступають як характеристика вимогливості попиту.

Загальне фінансування досліджень у кластері Нью-Джерсі в 2 рази перевищує обсяг фінансування в Онтаріо - 537 млн. дол. Проти 275 млн. Крім того, загальна кількість населення кластера Нью-Джерсі менша, відповідно, різниця даного показника в перерахунку на душу населення навіть істотніша (488 дол. проти 170).

В Онтаріо число людей у віці від 20 до 24 років, які бажають здобути вищу освіту, становить 50%, в той час як у Нью-Джерсі - 60%.

Кластер Онтаріо є чистим імпортером освітніх послуг, при цьому 25% студентського населення навчаються за межами провінції. Кластер Нью-Джерсі є чистим експортером освітніх послуг, при цьому 58% студентів штату навчаються за його межами. Кластер Онтаріо має велику кількість вільних студентських місць по відношенню до кількості населення провінції.

Рівень підготовки студентів у середньому трохи вищий в США (GMAT в Нью-Джерсі - від 790 до 512, GMAT в Онтаріо від 660 до 600). Дані по здачі TOEFL підтверджують цю тенденцію (в Нью-Джерсі - від 600 до 580, в Онтаріо - від 580 до 550) [7, С.84].

Кластер Нью-Джерсі має більше переваг перед кластером Онтаріо з точки зору конкурентоспроможних споріднених і підтримуючих галузей. Концентрація підприємств таких галузей в освітньому кластері Нью-Джерсі набагато вище за аналогічний показник у середньому по штату. 10% робочої сили штату зайнято в кластерах, які є спорідненими для освітнього кластера. Це показник концентра-

ції вище, ніж в середньому по штату, який становить 7%. До таких родинних кластерів відносяться кластери фінансових послуг, фармацевтики, медичного обладнання, аналітичних інструментів, інформаційних технологій, друкарської справи. При цьому кластер Нью-Джерсі тісніше пов'язаний з місцевими супутніми галузями.

Вирішення означених та багатьох інших проблем може здійснюватися за рахунок реалізації кластерно-орієнтованого підходу. В рамках даного підходу можливо говорити про:

- спільні програми як ефективний механізм переливу знань у родинні галузі;
- розширення спільних програм між університетами для об'єднання ресурсів;
- зниження залежності від державного фінансування за допомогою розширення партнерства з промисловими підприємствами;
- спільні проекти маркетингового просування на іноземні ринки.

Таким чином, з огляду на результати міжнародних досліджень, які свідчать про створення конкурентоспроможних освітніх послуг в рамках освітніх кластерів, представляється доцільним розглянути можливість впровадження кластерної політики для підвищення конкурентоспроможності українських освітніх установ.

При цьому необхідно чітко визначитися з поняттям освітнього кластера.

Освітній кластер, за визначенням Є.Р. Чернишової, – це мережа постачальників, виробників і споживачів освітніх послуг і технологій, а також елементів освітньої інфраструктури, діяльність яких ґрунтується на позитивних синергетичних ефектах освітньої агломерації (мережних технологіях, інтеграції знань та вмінь, близькості споживача та виробника освітніх послуг тощо) [12, С.3].

Т.Ю.Красікова під освітніми кластерами розглядає сукупність взаємопов'язаних установ професійної освіти, об'єднаних за галузевою ознакою і партнерськими відносинами з підприємствами галузі [8, С.54].

На думку Н.А.Корчагіної, освітній кластер являє собою групу освітніх закладів, що знаходяться у партнерських відносинах з підприємствами галузі, які локалізовані на одній території, кінцевим продуктом діяльності яких є освітня послуга. Ядром кластера у даному випадку виступає вищий навчаль-

ний заклад (ВНЗ) або інша освітня установа [7, С.78].

О.В.Смірнов розглядає освітній кластер як систему навчання, взаємонавчання та інструментів самонавчання в інноваційному ланцюжку «наука-технологія-бізнес», яка заснована переважно на горизонтальних зв'язках всередині ланцюжка. Тут в основу освітнього кластера кладеться освітній процес. Таким чином, освітній кластер можна розглядати з двох точок зору: як систему і як процес [10, С.45].

Аналіз всіх наведених визначень та властивостей освітнього кластера дозволив сформулювати наступне авторське трактування даної поняттєво-термінологічної конструкції:

– Освітній кластер – це сукупність взаємопов'язаних установ професійної освіти, об'єднаних за галузевою ознакою і партнерськими відносинами з підприємствами галузі. До завдань, що стоять перед кластером, крім розвитку самої системи освіти, додається також необхідність зміцнення зв'язків системи професійного навчання з ринком праці;

– освітній кластер забезпечує можливість безперервного «занурення» студентів у сферу їх майбутньої професійної діяльності, дозволяє вивчати, узагальнювати і накопичувати передовий досвід, оперативно апробувати досягнення науки, оновлювати і узагальнювати організацію й зміст професійної підготовки. В його умовах відкриваються перспективні спеціальності, вводяться нові дисципліни і сучасні технології навчання, з'являється можливість вибору систем вищої освіти. Перевагами освітнього кластера є якість, безперервність, наступність, доступність, конкурентоспроможність освіти.

Формування освітніх кластерів, як одна з організаційних форм поєднання інтелектуальних, фінансових та матеріальних ресурсів для забезпечення конкурентних переваг у певному напрямі їх діяльності, є важливою частиною державної кадрової політики багатьох країн світу. Результатом діяльності освітнього кластера є дифузія інноваційної активності від одного суб'єкта продуктивних взаємин до іншого, тому кластери можуть стати тією основою, завдяки якій буде сформовано національну інноваційну систему [1, С.13]. Актуальність застосування кластерного підходу в сфері освіти обумовлена такими чинниками:

- об'єднання зусиль усіх зацікавлених сто-

рін у рамках освітнього кластера сприятиме підготовці кваліфікованого, конкурентоспроможного на ринку праці фахівця, здатного до ефективної роботи, готового до постійного професійного зростання, професійної та соціальної мобільності;

– обмежені можливості навчальних закладів для задоволення потреб усіх груп споживачів;

– посилення конкурентної боротьби між навчальними закладами.

Партнерські відносини в даному випадку повинні будуватися на основі принципів взаємодії, інтеграції, корпоративності, саморозвитку, самоорганізації та соціальної адаптації її суб'єктів. Характерними ознаками освітнього кластера є: взаємодія інновацій та освіти, можливість дослідження ринку, кваліфікація кадрів, розвиток трудового потенціалу, близькість до постачальників, наявність капіталу, доступ до спеціалізованих послуг, відносини із постачальниками обладнання, асоційовані структури, інтенсивність формування мереж, підприємницька ініціатива, колективне бачення та керівництво, взаємна відповідальність та зацікавленість.

Кластерна політика характеризується тим, що центральна увага приділяється зміцненню взаємозв'язків між економічними суб'єктами-учасниками кластера. Взаємодія суб'єктів на ринку праці та освітніх послуг має істотний вплив на конкурентні переваги кожного з них. Усі учасники освітнього кластера отримують відчутні вигоди за рахунок доступу до кадрових ресурсів, до інноваційної і науково-технологічної інфраструктури, матеріально-технічної і виробничої бази, створення єдиного інформа-

ційного простору, обміну досвідом. Результатом діяльності освітнього кластера є якість випускника як сукупність компетенцій з позиції задоволеності учасників і споживачів освітнього процесу [6, С. 172]. З цієї точки зору оцінку та управління якістю результатів функціонування освітнього кластера доцільно проводити на основі побудови загальної моделі результативності освіти в рамках освітнього кластера, що дозволяє враховувати ступінь задоволеності якістю випускника усіма суб'єктами: академічною спільнотою, роботодавцями, особистістю і суспільством у цілому. Міжнародна кластерна класифікація передбачає майже 40 груп кластерів. Кластери, які утворюються в освіті, також можна класифікувати за певними критеріями. Вони можуть існувати на макрорівні, вирішуючи внутрішні та міждержавні завдання, та забезпечувати сталий розвиток підростаючого покоління та його конкурентоспроможність на ринку праці відповідно до вимог суспільства, реалізуючи соціальну успішність. На мезорівні освітні кластери формують зміст і механізми реалізації освітніх реформ, а на макрорівні – відображають особливості організації освітнього процесу у конкурентній навчальній установі [12, С. 137]. Структура освітнього кластера складається із сукупності послуг, які надаються численними суб'єктами-учасниками кластеру. Структуротворними елементами галузевого освітнього кластера можуть бути кластери освітньої системи, або їх ще можна назвати спеціалізовані освітні кластери. На основі узагальнення досліджених характеристик спеціалізованих освітніх кластерів, представимо функціональну модель освітнього кластера (рис.1).

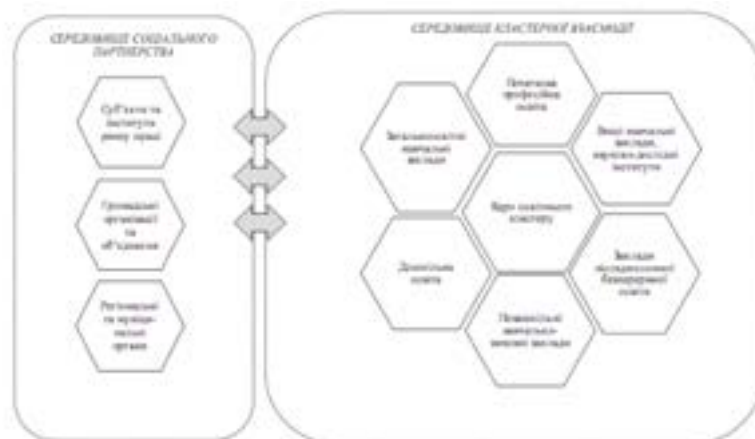

Рис. 1. Функціональна модель освітнього кластера [4, с.34; 7, с. 19]

Оскільки Україна прагне вийти на міжнародну арену співпраці на рівних умовах, то й використання кластерів розглядається сьогодні державними органами влади як один з пріоритетних напрямів розвитку господарського комплексу. При цьому виникає необхідність окреслити особливості формування кластерів відповідно до державної економічної політики. В Україні у багатьох регіонах проведено кластерні дослідження, запроваджуються сучасні ефективні форми об'єднання суб'єктів господарювання. Однак досьогодні законодавча база реалізації кластерної політики відсутня, немає жодного закону щодо підтримки цієї моделі розвитку країни, що не сприяє формуванню й освітніх кластерів.

Аналізуючи запровадження і розвиток кластерних ініціатив в Україні, можна виділити чинники, що стримують впровадження та нормальне формування кластерів, це [3, С. 153]:

- відсутність системи державної підтримки, преференцій та пільг для формування і розвитку кластерів;
- відсутність реальної фінансової допомоги з боку благодійних фондів, інших організацій та спонсорів, які недооцінюють важливість та ефективність кластерного підходу для розвитку місцевих (муніципальних) утворень;
- відсутність дієвих стратегій місцевого розвитку (стратегії міст, що розроблені, часто залишаються лише на папері через часті зміни керівництва органу місцевого самоврядування чи району, міста, області, пов'язані з виборами, скороченнями, політикою тощо), а тому декларовані стратегічні цілі й пріоритети належною мірою не виконуються, політика розвитку перетворюється на політику «виживання», місцевий бюджет витрачається нераці-

онально, спостерігається хаос та відхід або ж зупинення діяльності підприємств;

- низький рівень взаємодовіри в трикутнику «влада – бізнес – громада»;

- нерозуміння бізнесом і територіальною громадою можливостей та переваг кластерного підходу в забезпеченні збалансованого муніципального розвитку (проблема ментальності);

- низький рівень інформованості як працівників органу місцевого самоврядування чи державного управління, так і підприємців про вітчизняний та зарубіжний досвід реалізації кластерних ініціатив, зокрема, із залученням іноземних грантів і проектів;

- відсутність відповідної методологічної та методичної бази у сфері розроблення кластерних ініціатив та формування муніципальних кластерів.

Висновки. Таким чином, узагальнюючи вище наведене, можемо стверджувати, що освітній кластер є союзом тісно пов'язаних і територіально близьких розміщень закладів освіти, що сприяють спільному розвитку і зростанню конкурентоздатності кожного з них, діяльність яких спрямована на підвищення інноваційності та якості підготовки робочої сили як для регіонального, так і для національного ринку праці. Водночас освітні кластери можуть виступати інструментом державної політики України в сфері завоювання провідних місць на світових ринках освітніх послуг. На теперішній час потребують опрацювання дослідження створення комбінованих галузевих кластерів, які включають освітню складову для підвищення конкурентоспроможності економіки країни, інтеграції її у світове середовище та задоволення кваліфікаційними кадрами глобального ринку праці.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Васильева Н.В. Формирование и развитие образовательных кластеров в региональной социально-экономической системе [Текст]: автореф. на соискание ученой степени канд. экон. наук: специальность 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / Васильева Наталья Витальевна. – Гатчина, 2013. – 26 с.
2. Вишнякова І.В. Досвід становлення та розвитку кластерів в окремих країнах Північно-Східної та Центральної Європи [Текст] / І.В. Вишнякова // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. 3., 2011. – № 1. – С. 184 – 194.
3. Жук О.П. Кластерний підхід у процесі оптимізації системи освіти України [Текст] / О.П. Жук, Л.О. Дроздовська // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. О., 2013. – Т. 18. – Вип. 3/1. – С. 151 – 154.
4. Калашников Д.И. Управление формированием кластеров в регионе (на примере сферы образования): автореф. дис. канд. экон. наук : 08.00.05 [Текст] / Д.И. Калашников. – Курск, 2012. – 24 с.
5. Карпенко О.О. Інноваційно-організаційна парадигма розвитку підприємств на принципах кластеризації. Монографія [Текст] / О.О. Карпенко. – К.: ТОВ «СІК ГРУПП УКРАЇНА», 2013. – 272 с.

6. Кластерные политики и кластерные инициативы: теория, методология, практика. Коллективная монография [Текст] / [под ред. Ю.С. Артамоновой, Б.Б. Хрусталева]. – Пенза: ИП Тугушев С.Ю., 2013. – 230 с.
7. Корчагина Н.А. Образовательные кластеры как основа повышения конкурентоспособности учебных заведений [Текст] / Н.А. Корчагина // Прикаспийский журнал: управление и высокие технологии. К., 2012. – № 3 (7). – С. 78 – 84.
8. Красикова Т.Ю. Образовательный кластер как фактор взаимодействия рынка труда и системы высшего профессионального образования [Текст] / Т.Ю. Красикова // Актуальные вопросы экономики и управления: материалы междунар. науч. конф., апрель 2011 г.: тезисы доп. – М.: РИОР, 2011. – Т. II. – С. 54 – 59.
9. Куценко В.І. Кластеризація в контексті формування людиноорієнтованої парадигми розвитку освіти [Електронний ресурс] / В.І. Куценко // Теорія та методика управління освітою. – 2009. – № 2. – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/docs/2/09kutope.pdf>.
10. Смирнов А. В. Образовательные кластеры и инновационное обучение в вузе: монография [Текст] / А.В. Смирнов. – Казань: РИЦ «Школа», 2010. – 102 с.
11. Старева А.М. Регіональний соціокультурний освітній кластер як організаційна умова вирішення проблеми оптимізації навчальних закладів [Електронний ресурс] / А.М. Старева. – Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/17/statsti/stareva.htm - Назва з екрана.
12. Чернишова С.Р. Освітні кластери як шлях підвищення конкурентоздатності навчальних закладів системи післядипломної педагогічної освіти [Текст] / С. Р. Чернишова; НАПН України; Ун-т менедж. освіти. - К. : Педагогічна думка. - 2012. - 472 с.

REFERENCES:

1. Vasil'eva, N.V., 2013. Formirovanie i razvitie obrazovatel'nykh klasterov v regional'noy social'no-ekonomicheskoy sisteme [The formation and development of educational clusters in regional socio-economic system] (in Russian).
2. Vishnjakova, I.V., 2011. Experience the formation and development of clusters in certain countries of North-eastern and Central Europe. Journal of Zaporizhzhya National University. Economics 1, 181-194 (in Ukrainian).
3. Zhuk O.P., 2013. Klasternyy pidhid u procesi optymizatsii' systemy osvity Ukrainy [Cluster approach to the optimization of education in Ukraine]. Bulletin ONU II Mechnikov 3/1, P.18, 151-154 (in Ukrainian).
4. Kalashnikov, D.I., 2012. Upravlenie formirovaniem klasterov v regione (na primere sfery obrazovaniya [Management of clusters' formation in the region (for example, education)] (in Russian).
5. Karpenko O.O. Innovacijno-organizacijna paradygma rozvytku pidpryjemstv na pryncypakh klasteryzatsii'. [Innovative and organizational paradigm of business on the principles of clustering]. 2013 (in Ukrainian).
6. Klasternye politiki i klasternye iniciativy: teoriya, metodologiya, praktika. [Cluster policies and cluster initiatives: the theory, methodology, practice.]. 2013 (in Russian).
7. Korchagina, N.A., 2012. Obrazovatel'nye klasteri kak osnova povysheniya konkurentosposobnosti uchebnykh zavedenij [Educational clusters being a basis of raise of the educational institutions' competitiveness]. Caspian magazine: management and high technology 3 (7), 78-84 (in Russian).
8. Krasikova, T.Ju., 2011. Obrazovatel'nyy klaster kak faktor vzaimodejstviya rynka truda i sistemy vysshego professional'nogo obrazovaniya [Education cluster cooperation being a factor of cooperation between the labor market and higher education system]. Topical Issues of Economics and Management: Proceedings of the International Scientific Conference. P II, 54-59 (in Russian).
9. Kucenko, V.I. Klasteryzacija v konteksti formuvannja ljudynoorientovanoi' paradygmy rozvytku osvity [Clustering in the context of human-oriented paradigm of education]. Regime to access: <http://tme.umo.edu.ua/docs/2/09kutope.pdf>. (in Ukrainian).
10. Smirnov, A. V. Obrazovatel'nye klasteri i innovacionnoe obuchenie v vuze [Educational clusters and innovative teaching in high school]. 2010. Kazan (in Russian).
11. Stareva, A.M. Regional'nyy sociokul'turnyj osvitnij klaster jak organizacijna umova vyrishennja problemy optymizatsii' navchal'nykh zakladiv [Regional socio-cultural education cluster being the organizational condition of solution of schools' optimization problems]. Regime to access: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/17/statsti/stareva.htm (in Ukrainian).
12. Chernyshova, Je.R., 2012. Osvitni klasteri jak shljah pidvyshchennja konkurentozdatnosti navchal'nykh zakladiv systemy pisljadyplomnoi' pedagogichnoi' osvity [Educational clusters as a way to increase the competitiveness of postgraduate educational institutions]. Kyiv (in Ukrainian).